

بسم الله الرحمن الرحيم

www.ketab.ir

☐ تزکیه در قرآن

موضوع:

اخلاق اسلامی: ۷۸ (اخلاق و علوم تربیتی: ۲۰۰)

گروه مخاطب:

- تخصصی (طلاب و دانشجویان)

- عمومی

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۱۸۸۶

مسلسل انتشار (چاپ اول و باز چاپ): ۴۹۷۷

بهشتی، طاهره، ۱۳۶۰ -

تزکیه در قرآن: نگرشی نو به نظام رابطه و مجاهده نفس / طاهره بهشتی - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۹۰.

[۱۹۶] ص. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۱۸۸۶) (اخلاق و علوم تربیتی: ۲۰۰، اخلاق اسلامی: ۷۸)

ISBN 978-964-09-0882-2 - ۲ تومان: ۳۰۰۰

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

Tahereh Beheshti. The Purification of the Soul in The Quran

ص. ع. به انگلیسی:

کتاب‌نامه: ص. [۱۷۳] - ۱۸۰: همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. خودسازی (اسلام) - جنبه‌های قرآنی. ۲. خودسازی (اسلام). ۳. قرآن - اخلاق. ۴. اخلاق اسلامی. الف، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ب. عنوان.

۲۹۷ / ۱۵۹

۹ پ ۹۵ خ / ۱۰۴ BP

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۲۴۶۳۲۴۲

۱۳۹۰

تزکیه در قرآن

نگرشی نو به نظام مرابطه و مجاهده نفس

طاهره بهشتی

بوستنج
۱۳۹۰

تزکیه در قرآن

نگرشی نو به نظام مراقبه و مجاهده نفس

• نویسنده: طاهره بهشتی

• ناشر: مؤسسه بوستان کتاب

(مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)

• لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

• نویت چاپ: اول / ۱۳۹۰ • شمارگان: ۱۰۰۰ • بها: ۳۰۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

- ❖ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفاییه)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۷۷۴۲۱۵۵-۱، نمابر: ۷۷۴۲۱۵۴، تلفن پخش: ۷۷۴۳۴۲۶
- ❖ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاري ۱۷۰ ناشر)
- ❖ فروشگاه شماره ۲: میدان فلسطین، خ طوس، کوچه تبریز، پلاک ۳۲، تلفن: ۸۸۹۵۶۹۲۱ - ۹۳۹۵۹۹۲۰۸۹
- ❖ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع پاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۲۲۳۳۶۷۲
- ❖ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۲۲۲۰۳۷۰
- ❖ فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۲۲۲۱۷۲۲
- ❖ فروشگاه شماره ۶ (ویژه جوانان): قم، ابتدای خیابان شهدا، تلفن: ۷۸۳۷۱۰۴
- ❖ پخش پکتا (پخش کتب اسلامی و انسانی)، تهران، خ حافظ، نرسیده به چهار راه کالم، نقش کوچه بامشاد، تلفن: ۸۸۹۴۰۳۰۳
- ❖ نمایندگی‌های فروش کتاب مؤسسه در داخل و خارج کشور:

اطلاع از تازه‌های بیشتر از طریق پیام کوتاه (SMS) یا ایمیل شماره همراه خود به ۰۲۰۰۰۰۰۰۰۰۰ و یا از ایمیل درخواست کنید

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: <http://www.bustaneketab.com>

با قدرنای از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

• اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب: جواد آمنگر • سرویراستار: ابوالفضل طریقه‌دار • ویراستار: مرضیه راغبیان • چکیده عربی: سهیله خانقی • چکیده انگلیسی: مریم خانقی • فبیا: مصطفی محفوظی • مسئول واحد حروف‌نگاری و حروف‌نگار: احمد مؤتمنی • اصلاحات حروف‌نگاری: مریم ونکی و مصصومه مفید • صفحه‌آرایی: حسین محمدی و احمد مؤتمنی • کارشناس و کنترل نمونه‌خوانی: محمدجواد مصطفوی • نمونه‌خوانی: سیدجواد حسینی • بازخوانی نهایی متن: شکرالله آقائزاد • نظارت و کنترل آماده‌سازی: ولی قربانی • کنترل فنی صفحه‌آرایی: حسنعلی جعفری • کارشناس طراحی و گرافیک: مسعود نجابتی • طراح جلد: حسین میرزایی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی • اداره آماده‌سازی: حمید رضا تیموری • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی.

رئیس مؤسسه
اسماعیل اسماعیلی

فهرست مطالب

پیش‌گفتار	۱۳
-----------	----

بخش اول: کلیات

فصل اول: ویژگی‌های تحقیق	۱۷
--------------------------	----

مقدمه	۱۷
-------	----

ضرورت تحقیق	۱۹
-------------	----

طرح مسئله تحقیق	۲۰
-----------------	----

سؤال‌های تحقیق	۲۰
----------------	----

فرضیه‌های تحقیق	۲۱
-----------------	----

پیشینه تحقیق	۲۱
--------------	----

روش تحقیق	۲۳
-----------	----

فصل دوم: تبیین مفاهیم	۲۴
-----------------------	----

مربوطه	۲۴
--------	----

نفس	۳۰
-----	----

۳۰	معنای لغوی
۳۲	معنای اصطلاحی
۳۲	دیدگاه دانشمندان
۳۳	نفس از دیدگاه قرآن
۴۱	نظام
۴۳	تربیت
۴۳	معنای تربیت
۴۵	مفاهیم مترادف تربیت
۴۶	۱. تزکیه
۴۹	۲. اصلاح
۵۵	۳. تطهیر
۵۸	مجاهده

بخش دوم: نظام تربیت نفس

۶۴	فصل اول: ارکان نظام تربیت نفس
۶۴	رکن اول: مرابطه نفس
۶۴	گام اول در مرابطه نفس: مشارطه
۶۴	معنای مشارطه
۶۵	مشارطه در قرآن و احادیث
۷۱	اهمیت مشارطه
۷۲	گام دوم در مرابطه نفس: مراقبه
۷۲	معنای مراقبه

۷۳	دیدگاه قرآن و احادیث
۷۴	توصیه به مراقبه
۷۵	فایده‌ها و نتیجه‌های مراقبه
۷۷	گام سوم در رابطه نفس: محاسبه
۷۷	معنای لغوی محاسبه
۷۸	محاسبه در قرآن
۷۸	محاسبه در تکوین
۷۹	محاسبه در تشریع
۸۰	محاسبه نفس در قرآن و احادیث
۸۰	توصیه به محاسبه نفس
۸۲	طریقه محاسبه نفس
۸۵	نتیجه محاسبه نفس
۸۷	گام چهارم در رابطه نفس: معاتبه
۸۷	معنای لغوی و اصطلاحی معاتبه
۸۷	معاتبه در آیه‌ها و روایت‌ها
۸۹	معاتبه نفس در آیات و احادیث
۹۰	گام پنجم در رابطه نفس: معاقبه
۹۰	معنای لغوی و اصطلاحی معاقبه
۹۱	معاقبه در قرآن و احادیث
۹۱	الف) عقوبت در دنیا
۹۳	ب) عقوبت خطاها در آخرت
۹۵	معاقبه نفس در آیه‌ها و روایت‌ها

۹۷	تنبيه
۹۸	بررسی معنای تنبيه
۹۹	روش های حصول تنبيه
۹۹	الف) تفکر
۱۰۰	ب) موعظه
۱۰۱	ج) تذکر
۱۰۴	علت های ایجاد غفلت
۱۰۶	نتیجه گیری
۱۰۸	رکن دوم: مجاهده با نفس
۱۰۸	تذکره، اولین مرحله مجاهده
۱۰۸	معنای لغوی و اصطلاحی تذکره
۱۰۹	بررسی تذکره در قرآن کریم
۱۰۹	قرآن، ذکر است
۱۱۱	انواع تذکره در قرآن
۱۱۱	الف) ذکر خداوند متعال
۱۱۴	ب) ذکر مرگ و آخرت
۱۱۹	ج) ذکر نعمت ها و نعمت ها
۱۲۳	نتیجه انواع تذکره: ذکر خداوند
۱۲۶	تجلیه، دومین مرحله مجاهده
۱۲۷	مصادیق تجلیه
۱۲۸	نماز
۱۲۹	زکات

۱۳۰	روزه
۱۳۱	حج
۱۳۲	تخلیه و تخلیه، مرحله بعدی مجاهده
۱۳۳	ملازمه تخلیه و تخلیه
۱۳۶	ذکر مصداق‌ها
۱۴۱	فصل دوم: هدف‌های نظام تربیت نفس
۱۴۱	هدف‌های فرعی
۱۴۲	الف) نتیجه‌های دنیوی
۱۴۲	ب) نتیجه‌های اخروی
۱۴۳	قرب، هدف نهایی
۱۴۷	فصل سوم: مرتبه‌ها در نظام تربیت نفس
۱۴۷	مرتبه‌های تذکره
۱۵۰	مرتبه‌های تجلیه
۱۵۲	مرتبه‌های تخلیه و تخلیه
۱۵۶	فصل چهارم: رابطه ارکان نظام تربیت نفس
۱۵۶	رابطه مرحله‌های مجاهده
۱۵۶	رابطه تخلیه و تخلیه و تجلیه
۱۶۰	رابطه تذکره با تجلیه، تخلیه و تخلیه
۱۶۲	رابطه مجاهده و مرابطه
۱۶۴	رابطه مرحله‌های مرابطه و تجلیه
۱۶۴	مشارطه و تجلیه
۱۶۵	مراقبه و تجلیه

۱۶۶	محاسبه و تجلیه
۱۶۶	معاتبه و معاقبه و تجلیه
۱۶۷	رابطه مرابطه و دیگر مراحل مجاهده
۱۶۹	مراتب در مرابطه نفس
۱۷۱	نتیجه گیری
۱۷۷	کتابنامه

نمایه

۱۸۱	آیات
۱۸۹	روایات
۱۹۱	اعلام

پیش گفتار

﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ﴾^١

﴿وَنَزَّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا﴾^٢

و خداوند بر انس و جن منت نهاد و کتابی نازل فرمود که بیانگر تمامی امور است و آن را شفای دل‌های مومنین و رحمت برای ایمان آورندگان به آن قرار داد، در حالی که در پیشگیرندگان طریق ظلم و عسیان را جز زیان و خسران نمی‌افزاید.

همو هدف از خلقت انس و جن را عبادت خویششن ذکر فرمود^۳، عبادتی که سبب رهایی نفس انسان از تعلقات و شهوات و امیال پست می‌گردد تا به حریت حقیقی و در خور انسانیت خود دست یابد. بنابراین نفسی که ابتدا در بند جسم انسان و خواسته‌های مادی اوست، در اثر تربیت و تزکیه حلقه‌های اسارت مادی را در هم می‌شکند و به مقامات عالیه انسانی و مراتب مجرد از ماده دست می‌یابد؛ البته این شیوه و الگوی تربیت در کتاب قرآن و در بیان اولیاء الهی به کامل‌ترین شکل بیان شده است.

آنچه نگارنده را بر آن داشت تا در رابطه با نظام تربیت نفس به تحقیق و پژوهش دست یازد، توجه به مسئله فوق‌الذکر بود، و در این راستا تلاش نمودم الگویی مطابق با آیات قرآنی و با استناد به روایات اهل بیت علیهم‌السلام ارائه نمایم، زیرا با آن‌که در باب تزکیه نفس و اصلاح باطن انسان سخن بسیار گفته شده و کتاب‌های زیادی به وسیله بزرگان نگارش یافته، اما دیدگاهی جامع و نظام‌مند در این زمینه، کمتر مورد توجه و بررسی قرار گرفته است.

١. نحا، آية ٨٩

٢. اسماء آله ٨٢.

۳. ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾. ذاریات، آیہ ۵۶.

دارای ساختاری است که اجزاء دو رکن اصلی آن (مرباطه و مجاهده) در عین تمایز، ارتباطی متقابل و تنگاتنگ با یکدیگر دارند، به طوری که حذف یا تغییر موضع هیچ جزء یا عضوی از آن امکان پذیر نیست.

کتاب حاضر در دو بخش کلی تنظیم گردیده است؛ بخش اول، کلیات متعارف تحقیق است که درباره ویژگی های این تحقیق و بیان مفاهیم مطروحه در آن می پردازد. بخش دوم و اصلی که معرفی و تبیین نظام تربیت (تزکیه) را مورد توجه قرار می دهد، شامل چهار فصل است: در فصل اول، ارکان نظام یعنی مرباطه و مجاهده نفس با معرفی اجزاء آنها مورد بحث و بررسی قرار می گیرد. در فصل دوم، اهداف فرعی و اصلی که نظام تربیتی برگرفته از قرآن کریم به دنبال آن است، تبیین می گردد. سپس با توجه به این که یکی از فرضیات این پژوهش، ذو مراتب بودن نظام مطرح شده است، در فصل سوم، به بیان مراتب ارکان تربیت نفس پرداخته می شود. و از آن جا که یکی از اصلی ترین مسائل در رابطه با هر نظامی رابطه متقابل اجزاء آن است، فصل آخر کتاب به ارتباط اجزاء دو رکن مرباطه و مجاهده می پردازد. بدین صورت که رابطه هر جزء از رکن اول (مرباطه) با تک تک اجزاء رکن دیگر (مجاهده) به طور جداگانه تبیین و تشریح شده است.

با آن که سعی گردیده در بیان کلیات این نظام برگرفته از آیات قرآنی و روایات اهل بیت (علیهم السلام) تمام جوانب اصلی مورد توجه و دقت نظر قرار گیرد، بدیهی است به دلیل گستردگی موضوع، از آن جهت که تمام مباحث اخلاقی و تربیتی نفس را در بر می گیرد و به گونه ای می توان گفت از تمام آیات قرآنی قابل بهره برداری است، نوشتار پیش رو مجالی اندک برای توصیف و تبیین کامل این نظام گسترده و بیان تمام جزئیات و مراتب آن است. بنابراین تکمیل و توسعه بحث و پرداختن به جزئیات ناگفته در این کتاب، تحقیق و تلاش مجدد و موسعی می طلبد که جا دارد نظریات محققان و دانش پژوهان گرامی مورد استفاده قرار گیرد و بدیهی است پیشنهاد یا انتقادهای صاحب نظران این امر، در جهت بهبود و تکمیل مطالب این پژوهش، مورد استقبال و امتنان این جانب خواهد بود.

در پایان لازم می دانم از استاد محترم، دکتر داود سلیمانی، که در تمامی مراحل تحقیق از راهنمایی ها و نظریات ایشان بهره برده ام، تقدیر و تشکر نمایم.

اردیبهشت ۱۳۹۰

طاهره بهشتی